arvatavasti püsivamalt ei elanud. Vist on siin inimesed liikunud metsastusekäikudel ja seejuures need kaotanud.

Keskmine rauaaeg (kestus 500—800 p. Kr.) on Eestis jälle vaene leidudelt. Tartumaalt tuntakse ainult 2 leidu, mõlemad bütsanti hõbekausside katked (Kodavere-Varnjast ja Võnnu-Kriimanist).

Noorem rauaaeg (kestus 800—1200 p. Kr.) on esindatud kaunis ühtlaselt üle kogu ala leidude ja liikumata muinasjäänuste läbi. Sellest ajast tuntakse kalmeid, aare- või rahaleide ja üksikleide; ka meie maalinnad kuuluvad sellesse aega.

Kalmed on kolme liiki: a) kivikalmed (33. joon.), millisse on surnud põletatult maetud. Need kalmed on suuris joonis väga sarnased varema raua-aja kivikalmetega niihästi ehituselt kui matmisviisilt. Väliselt on neid täiesti võimatu varema raua-aja kivikalmeist ära tunda; b) kääpad (34. joon.), mis esinevad Tartumaa idaosas ja ilmestavad mingit idapoolist mõju. Need on üksikhauad, kuhu surnu on maetud kas põletatult või põletamata ümmariku muldkuhja ehk -kääpa alla. Seda laadi kääpad esinevad sagedasti suuremal arvul koos ja võtavad endi alla suuremad alad. c) Kodaveres tuntakse mõned kalmed, mil pole peal mingit märki ja kus surnu on põletamata maetud maa sisse kaevatud hauda. Pannustena (35. ja 36. joon.) leitakse tolle aja haudadest: a) rauast: mõõku, odaotsi, kirveid, nuge, tuluseraudu jne; b) pronksist: rinnakeid, kaela- ja käevõrusid, sõrmuseid, noatupekesi, hoburaua-kujulisi sõlgi, mis sama iseloomulikud nooremale raua-ajale nagu kaarsõled vanemale jne; c) hõbedast on võrdlemisi sagedasti käevõrusid, hoburaud-sõlgi jne; d) kivist kõvaseid, helmeid jne; e) klaasist helmeid jne; f) savist potte ja nende tükke.

Aareleide on mitmelt poolt vähemate ja suuremate araabia, anglosaksi, saksa jne. rahaleidude näol, mis annab tunnistust tolleaegsest kaubanduslikust läbikäimisest nende maadega.

Üksikleidudena tuntakse mitmelt poolt saadud odaotsi, hoburaudsõlgi jne. Nende esinemine on aga juhuline ja nad ei anna võimalust mingisuguseiks järeldusiks. Maalinnad (vt. kaart lhk. 80) on, niipalju kui seni teada, vist kõik pärit meie hilisemast raua-ajast ega tunta ühtki, mida võiks kindlasti vanemaks pidada. Vastandina lagedale Tallinna- ja Saaremaale, kus ainult kunstlikult saadi kaitset vaenlase vastu soetada, on kõik Tartumaa maalinnad loomulikud mäed, mida ainult osalt on inimese käsi kindlustuseks kohasemaks ehitanud. Tartumaa maalinnad (rahvasuus „linnamäed“, „Kalevipoja sängid“ jne) jagunevad peaasjaliselt kahte liiki: esiteks mäeninad (37. joon.), mis kahelt küljelt teravalt otsalt loomulikult kaitstud kõrgete ning järskude nõlvadega ja mille neljas külg kaitstud inimeskäe tehtud kraavi ja valliga, mille peal oli omal ajal vahest veel tammepuust piht-tara (vrdl. Ripuka maalinn Laiusel ja Torma „Linnutaja“ mägi); teiseks on maalinnadeks tarvitatud üksikuid mägesid, mille nõlvad loomulikult igale poole kõrged ja järsud (vahest tehti nõlvu kunstlikult veelgi järsemaks (vrdl. näitena Nõo Alt-Laari linnamägi või Otepää linnamägi). Iseäraline on Laiuse Reasvere „Kalevipoja säng“, kus kaitse otstarbel on ära tarvitatud kahe sügava ja laia